

Den gamle smedje, Hårby

EGNSARKIVET I HØRNING

ÅRSSKRIFT 1994

7. årgang

Tegning: Hans Martin Pedersen, Nr. Vissing

SATS OG TRYK: Hørning Kommunes Kreative Center 05/1994

Året i støtteforeningen

Året blev præget af, at mange af vore medlemmer ikke er mere.

Erik Jensen, også kaldet »Vice Jensen«, en af foreningens grundlæggere er ikke mere.

Anna Grethe Larsen, vores gamle arkivar, og *Jonna Nielsen*, bestyrelsesmedlem i støtteforeningen, er desværre også gået bort.

Disse 3 mennesker har betydet meget for os alle sammen.

Året være deres minde.

Også i år har der været optimisme i foreningen, byvandringen i Hårby blev et tilløbsstykke, vejret var ikke med os, men det var befolkningen i Hårby.

Dejligt at se, at interessen for byens historie var og er så markant tilstede. Kronen på værket blev sat senere i Borgernes Hus, hvor man beredvilligt indtalte det på bånd.

I februar måned kom Lisbeth Green,

museumsinspektør i Horsens, og fortalte om folkedragter og deres brug i 1800 årene.

Det var en oplevelse at få indblik i, hvad moden og dens betydning betyder for mennesker og deres dagligdag fra vugge til grav.

Tak til alle der gør så meget for os i foreningen.

Hvis nogle ønsker at blive medlem, så er prisen rørende billig 60 kr. pr. år.

Med venlig hilsen og ønsket om en god sommer til alle.

Formand

*Erik Brandt, Hørmarken 2
8362 Hørning, tlf. 86 92 22 17*

Øvrige bestyrelsesmedlemmer:

*Ejo Bjerregård Sørensen
Mikael Jeppesen
Hans Martin Pedersen.*

Egnsarkivets Årsskrift 1994

postomdeles til alle husstande i Hørning kommune - oplag: 3500 eks. Produceret med støtte fra »Støtteforeningen til lokalarkivet i Hørning Kommune«.

Forsideillustration: Hans Martin Pedersen, Nr. Vissing

Sats & tryk: Hørning kommunes Kreative Center maj 1994

Hårby - indledning

Som det kan læses i de følgende indlæg skete der meget i Hårby, som havde både forretninger og håndværkere. Som i alle andre landsbyer bød hverdagen på både pligter og fornøjelige stunder. Før var Hårby nok en ret ubetydelig landsby, hvilket underbygges af at den var tilknyttet både Veng kommune og Veng sogn. Kirke har der således aldrig været i Hårby.

I dag derimod er Hårby nok den mest betydende landsby i Hørning kommunes vestegn.

I lokalplanen figurerer den som udviklingsområde, og i dag er det den eneste af landsbyerne, som end-

nu har en dagligvareforretning.

Men på et punkt var Hårby alligevel førende også før der forelå lokalplaner.

Hårby har nemlig været leveringsdygtig med en repræsentant til rigets fornemste råd.

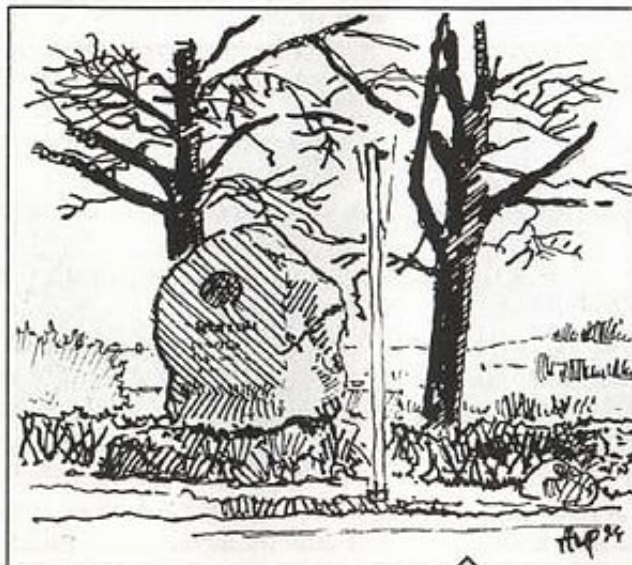
I 1898 blev gårdejer Per Th. Nielsen, Hårby Nedergård valgt som folketingsmand for Horsens Landkreds.

Han var meget aktiv i særlovgivningen omkring 1. verdenskrig og i det hele taget omkring landbrugslovgivningen i perioden indtil 1916, da han døde kun 54 år gammel.

Det var virkelig en ære at »være på

tinge« for både Per Th. Nielsen selv, for familien og for egnen, og mindstene i krydset ved Skanderborgvej er udtryk for den ære.

I dag opfatter vi nok landets politikere som mere hverdagsagtige, også her er tiderne skiftet.

Mindesten over gårdejer og folketingsmand Per Th. Nielsen

En Hårbydrengs oplevelser under besættelsen

1940. 9/4

Tyskerne gik over grænsen tidligt om morgenen. Her i Hårby blev vi vækket af en masse flyvemaskiner i lav højde. Jeg husker, at min far sagde: *Nu er den gal i Norge!* Ingen kunne vist rigtigt fatte, at det også gjaldt Danmark.

Så kom kongens og regeringens opråb i radioen om ro og orden, og vi var klar over, at Danmark var besat. Om formiddagen kom rutebilen fra Skanderborg og chaufføren fortalte til alles store rædsel, at tyskerne, efterhånden som de ryk-

kede op gennem Jylland, myrdede folk og brændte huse og gårde af. Det var vores første møde med rygter, men ikke det sidste.

Allerede om aftenen d. 9/4, så man de første tyske tropper køre forbi ude på landevejen. Næste morgen fortalte mælkekusken, at de havde været bange for at blive overfaldet og mælken taget fra dem, men intet var sket, og mælken kom til mejeriet i god behold. Der kom masser af lavtgående fly, og folk og fæ sank i knæ, sådan bragede det.

Hårby Skole

1940. 10/4

Om eftermiddagen kom de første tyskere til Hårby for at ordne indkvartering af 61 mand og 63 heste. En motorcykel med sidevogn kørte rundt med en officer bagpå og vores borgmester i sidevognen (borgmesteren var sognerådsformand Niels Henning Nielsen), og så blev folk og heste placeret rundt i byen, hvor der var plads.

Alle vogne og feltkøkken blev placeret i Mogens Heins gård. Mange af hestene var på Hårbygård og gårdene oppe i byen. Det var pæne og kultiverede folk, der havde fået den besked, at de skulle herop for at beskytte os. Så vidt jeg ved, blev de rimelig godt modtaget overalt i byen. Man var vel lettet over, at det ikke var røvere og mordere, der kom.

Her i skolen fik vi de to motorordonanser, Morvedel og pastor Horn indkvarteret. De havde meget travlt med at suse rundt i Jylland. Jeg husker, at en af dem spurgte om vej til »Fiborg«, og det varede jo lidt inden vi fandt ud af, at det var Viborg, han mente.

De havde deres egen forplejning med, mørkt tysk rugbrød i store skiver og pølser. De spiste sammen med os i køkkenet, og jeg må have siddet og gloet på dem med åben mund, for pludselig udbryder pastor Horn med dyb stemme: *Ætt, Johannes!* Så kom der gang i spisningen. Pastor Horn havde en lille lomme-

bog, hvor han skrev de danske navne på forskellige ting i køkkenet. Han tog f.eks. en teske, og så måtte jeg fortælle ham, hvad den hed på dansk o.s.v.

I mørkningen opdagede vi en ung soldat, der sad på vores trappesten og var ked af det. Han skulle ud til en ejendom på Stabelvej og var ikke så glad for ene mand at skulle gå derud, forståeligt nok, når der var tale om et fremmed land, de lige havde besat.

De to mand, der skulle være her, tog alt meget roligt, da de gik til ro oppe på gavlværelset, lod de deres våben hænge nede i gangen.

Soldaterne havde stilleplads på vores legeplads. Der var appel om morgenen, og der kunne man se dem komme springende fra deres forskellige indkvarteringer rundt i byen.

Officeren hersede med mandskabet, og der opstod forskellige morsomme episoder. Engang var han ved at sætte sig ned, da han baglæns og råbende gik imod en af de store sten, vi brugte som base, når vi spillede rundbold.

En anden ting, som vi morede os meget over, var da en lille dreng, i overfrakke helt ned til jorden og skindhue (en herboende vognmand) gik bag efter officeren med hænderne på ryggen. Det kunne se ud som om det var et forsøg på at gøre nar af tyskeren, men det har nok ikke været tilfældet.

Der var meget vi drenge var optaget af, der var alle de flotte og velnærede heste. Der var heste, der skulle skoos, og det blev ordnet i den gamle smedie af deres egne folk.

I den gamle smedie blev forskellige bekendtgørelser slået op på en stolpe, og en soldat

bad en ung mand, der mente at kunne mestre det tyske sprog om at oversætte, og det blev til bl.a. Ginirilforsamling mit fillis kaffebard, som for en dansker var nemt at forstå, men tyskeren rystede uforstående på hovedet.

Den 12/4 var det min søsters fødselsdag, og de to soldater blev inviteret med om aftenen

til kakao med luftpisket flødeskum. Morvedel kom, men pastor Horn gik op på Hårbygård, han var dybt bevæget. Han havde en datter, der hed Anna som min søster, og han foretrak at være alene og tænke på familien i Tyskland.

Den 13/4 om formiddagen blev der spændt for igen, og under nogen uro kørte de ud af Hårby igen. De skulle nordpå og udskibes til Norge, og

det var de meget bange for, da englænderne sænkede mange skibe i Skagerak.

Om de nogensinde kom til Norge er der ingen viden om. Min far skrev til de to soldater, der boede her, efter krigen, men fik aldrig svar.

Interiør fra skolestuen

Der var stille i byen igen efter nogle hektiske dage.

I slutningen af måneden blev »mejeriskuret« færdigt. Der var en ret stor trælade ved enden af vores have, hvor Ryvejen nu går. Den skulle bruges til træ og tørv til mejeriets dampkedel, kul var det småt med.

Der stod ofte et par mænd og kløvede træ. Den ene sagde: *Hi*, og den

anden: *Hu*, når de svang øksene, og det grinede vi meget af.

I forbindelse med krigen blev der etableret beskyttelsesrum for skolebørnene i mejeriets ostelager, og der blev nogle gange holdt alarmeringsøvelse, og så måtte skolebørnene om imellem ostehylderne.

En aften først i maj faldt der engelske bomber på Saltens flyveplads. Hele familien her blev gennet ind i spisekammeret, et rum midt i huset uden vinduer. Det er nok begrænset, hvad det havde hjulpet, hvis de havde tabt en bombe i Hårby.

Der skulle også mørklægges, mørke rullegardiner, så ikke en lysstribe kunne komme ud.

Dem, der havde rifler, måtte aflevere dem til politiet i Skanderborg. De fik en kvittering, men riflerne er aldrig vendt tilbage.

I skolen blev der fyret med træ og tørv, så de store drenge måtte af og til ud i udhuset efter brænde. Det var ikke altid let at holde en konstant temperatur med det brændsel.

Den 26/9, kong Christian d. X's fødselsdag, blev der plantet en kongegøg på legepladsen.

Det efterår begyndte skolebørnene i fritiden at samle frø, bog, ager, hyben og flere ting, det kunne give en ekstra lommeskilling. Frøene blev sendt til en planteskole i Børkop. Der blev også samlet kastanier, og det kunne ske, at et par stykker fandt vej til kakkelovnen med nogle ret store knald til følge.

Sidst på året fik vi en lille mindelse om, at der var krig. En spærreballon kom slæbende med sit ankerkabel og afbrød el og telefon, og ud gennem skoven efterlod den sig et spor af knækkede grene.

Ellers mærkede vi ikke meget til krigen i Hårby. Rationeringen tænkte vi børn ikke på. Vi fik, hvad vi havde brug for af føde og klæder, og vore cykeldæk var ikke så ringe endnu. Til juletræsfesten i forsamlingshuset har vi nok fået æbler i stedet for appelsiner i vore poser, og nytårsaftnen var al skydning forbudt.

I 1940 havde vi den hårdeste vinter i 100 år. Også i 1941 var der hård vinter. En vinterdag kom der en ung dame på ski gennem Hårby, og det satte noget igang hos vi drenge - ikke at det var en ung dame, men det var skiene.

Pludselig var det ikke spændende nok at køre slæde, vi måtte ha ski. Nogen var så heldige at have en tønne stående. Tønden blev slået fra hinanden, og de let bøjede tøndestaver fik en lille rem over, så vi kunne sætte støvlerne ind i, og så gik det med dødsforagt ned af Vester Bjerg oven for det gamle vandværk.

Hårbys uddeler, J. P. Thomsen lavede nogle særligt avancerede tøndeski. De blev lavet af særlig lange tøndestaver, hvor der kom en stump brædt ovenpå til at sætte foden på, og så to kosteskafter som skistave. Senere begyndte Hårby Savværk at

save rigtige ski ud af asketræ. De blev bøjet i en stige, efter at have stået i damp fra gruekedlen nogle timer. Med de rigtige ski kunne vi tage ud på de store bakker.

Ude på Korsgårds bakke blev der lavet slalombakke og skihop, det skihop kostede også ødelagte ski. En dreng holdt sig dog et par solide ski, to planker, der var spidset lidt til i enden og en rem over. Når han drønedede ud på skihoppet, borede skiene sig ned i sneen og han fortsatte ud i luften, men skiene holdt.

Det var en hvid vinter for mælkekuskene og deres heste, hestene skulle ofte til smeden og broddes, så de kunne stå fast. Deres slæder kunne fryse fast på mejeriet, så de måtte brækkes løs med en jernstang. Mælkekuskene var sure på vi børn, når vi kælkede på Brugsbakken, der blev spejlglat, og det kunne hestene ikke lide.

Posten blev kørt rundt i kane, de forskellige gårde skiftedes til at stille med hest og kane, der var ikke så meget at lave på gårdene om vinteren, hverken for folk eller heste. Der blev også kastet sne mange gange den vinter, det var folk fra gårdene, der måtte stille til snekastning. Nogle steder var sneen så høj, at den måtte lempes fra mand til mand for at få den helt op over kanten. Rundt langs vejene var der skispor, der var mange børn, der løb på ski i skole og i Brugsen.

Vi havde også en sneplov i Hårby,

den var af træ og der skulle mindst 3 stærke karle for. Der var lagt store sten i snuden på den, og der var en lang styrestang bagud, som folkene kunne holde i for at styre lidt på den. Det var ikke de helt store drivere, den kunne tage, da hestene hele tiden skulle vade i driverne foran og det var meget trættende, men ved et pænt jævnt lag var det meget udmærket.

Denne sneplov stod sommeren over oppe ved brugsdammen, solidt forankret i det lange græs. Vi brugte den som skib, og med vores livlige fantasi har vi sejlet på de store have som sørøvere og andet godfolk, og mange druknede undervejs.

Det forår begyndte man så småt at protestere mod besættelsen.

De voksne gik til møder i forsamlingshuset. De begyndte at gå med kongemærke. Vi børn gik med 3 blankpudsede kobbermønter, en enøre, en toøre og en femøre. Vi havde dem hængende på vore trøjer i en rød og en hvid uldsnor. Der blev plantet tobak i haverne, rationerne i Brugsen var små. Tobakken blev behandlet på meget forskellig vis, det mest enkle var at tørre bladene i ovnen, knuse dem, og så i piben. Det var skrap kost for både rygere og ikke-rygere.

Den sommer blev alle voksne fotograferet til legitimationskort oppe i forsamlingshuset. Tyskerne gik ind i Rusland.

Skoleudflugt havde vi også, selv

Hårby Smedje 1940 - 45
Tyske soldater får skoet heste

om det var noget begrænset, hvad der kunne findes på med de transportmidler, der var til rådighed. Det år var cyklerne endnu så gode, at de ældste børn kunne cykle til Skanderborg Slotskirke, derfra over Vrold til Hem Odde, hvor der blev badet, og så over Alken hjem. De yngste klasser var ved Knudhule. På senere udflugter, da cykeldækkene var ved at være slidt, kørte bl.a. Arne Båstrup, Hemstok i hestevogn med bænke. Også Oluf Kristensen kørte i sin lastbil, men det var også bare i den nærmeste omegn.

1942. Den vinter forsvandt min dejlige sribede hankat. Dens skind blev senere set, sømmet op på en bjælke i laden hos en mand her i byen, der handlede med katteskind,

det var der penge i under krigen, og de endte som kraver på damefrakker.

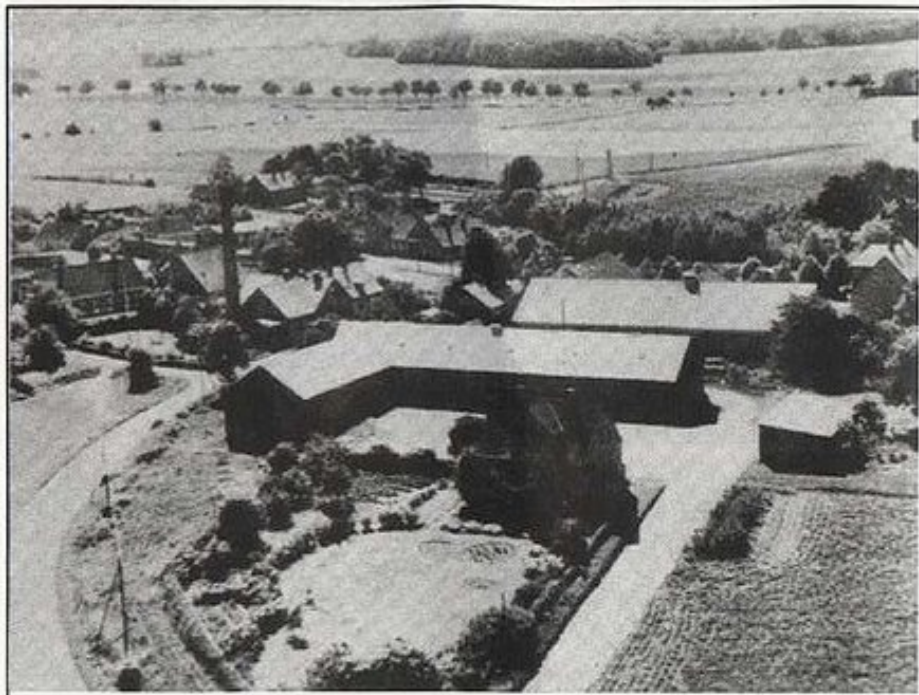
Vi løb meget på skøjter den vinter, der var en stor oversvømmelse på Frandsens mark, vi kunne løbe helt op til skoven og over til Mjesingvejen på et frosset vandløb. Tidligt på foråret faldt der isslag. Når man kom udendørs knagede og bragede det, træer væltede, store grene knækkede af, telefon- og el-tråde faldt ned, og vi var uden lys og vand en tid. Isen på sneen var så stærk, at vi kunne løbe på skøjter ud over markerne. Sidst i marts kom tøjvejret så voldsomt, at der var store oversvømmelser her nederst i byen.

Det forår slog mange af drengene i

Hårby sig på kaninavl, der stod kaninbure alle vegne. Der blev handlet, snakket priser og diskutere krydsninger, vi var rigtig som

lidt penge med, og det var den betaling han fik for sin optræden. Der var også en, der kom med udstoppede dyr, Jeg husker tydeligt en kro-

Luftfoto over Hårby ca. 1945 - » Højgården« i baggrunden mejeriet og skolen

små bønder. Græs til kaninerne var der nok af i grøftekanterne, de blev ikke slået og sprøjtet den gang. Når ungerne var store nok, kom de til Randers Fjerkræslagteri, både kød og skind kunne godt indbringe lidt penge.

Underholdning for os børn var der ikke meget af, men der kom nogle gange en tryllekunstner eller bugtaller til skolen, og så skulle vi have

kodille, der hang i en snor ned fra loftet.

Om sommeren var der danseskole i forsamlingshuset, og det var måske ikke lige noget for drengene, selv om vi godt kunne have trængt til at lære lidt dannet opførsel.

Ringridning i Hårby var en af de store oplevelser med horrmusik og flag. Ryttere og heste var flot pyntede, og den, der havde en hest, der

kunne galoppere stille og roligt, havde størst chance for at fange ringen på sin lanse. Det var en stor ære at blive ringriderkonge.

Om efteråret fik de store drenge fri fra skole for at tage på klapjagt hos Peder Pedersen i Hemstok, det var en meget spændende dag, selv om det kunne være drøjt at mase sig gennem våd og tæt underskov. Mens jægerne spiste frokost i skoven, var klapperne hjemme i folkestuen til hvidkålssuppe, det var godt med lidt varmt inden det gik løs igen over middag. En lille skilling blev det også til, inden vi i mørkningen godt trætte traskede til Hårby igen.

1943. Om vinteren var der småt med brændsel, der var kun tørv og træ at få. Fødevarerationen strammede også til, men vi manglede ikke noget at spise, det var ting som smør, sukker og mel, der var småt med. Kaffe kunne slet ikke købes, jeg husker min mor brændte byg i en gryde, og det lugtede ikke godt, det blev så malet på en kaffemølle og drukket som kaffe. Fodtøj og tøj var ikke nemt at få mere. Træskomanden i Hårby har travlt med at bunde træsko op, lappe træskostøvler, vulkanisere gummistøvler kunne han også. Tøj blev syet om, og gamle trøjer fra gemmerne blev trevlet op til nye trøjer. Der var også nogen, der holdt får for at få garn til strømper og trøjer.

Brødkorn skulle afleveres, men

efterhånden begyndte man at beholde lidt til eget brug, det blev så malet og endte som dejligt franskrød.

Til fastelavn det år gik vi drenge rundt som soldater og samlede penge ind til en fest, der blev holdt i forsamlingshuset med tøndeslagning og dans, det var nok omtrent, som det foregår i dag.

I det tidlige forår begynder tyskere og russiske krigsfanger at grave huller til master. Der skal gå en masse telefonledninger gennem Hårby, de skal gå fra Århus til lejren i Hemstok og videre til von Hannekens hovedkvarter i Silkeborg. Det var en anden slags tyskere, der er i Hårby nu, en dag står en flok og glor ind af skolevinduerne og forstyrrede undervisningen.

Der blev stjålet en skjorte i Brugsen. Thomsen fik hele banden stillet op på en række for at kunne udpege tyven. Om det lykkedes, huskes ikke.

I løbet af foråret kom masterne op at stå, og en del ledninger blev trukket, der var livlig aktivitet.

Transportmidler var der efterhånden ikke meget af i byen. De få personbiler, der var (ca. 3) var forlængst klodset op.

Rutebilen kører med generator, og det går ikke særlig hurtigt, og det kniber, når det går opad. Vi drenge kunne være så barske, at vi stod op på stigen, der var bagpå rutebilen, køre med et stykke og så springe af

igen, når vi havde fået nok. Vognmanden i byen kørte også med generator, så der skulle fyres op om morgenen, inden de kørte ud til dagens dont.

Landmændene havde deres heste, om sommeren kørte de i jumpe, og om vinteren i kane. Skulle de til Skanderborg, kunne de få hestene på stald, der var mange hoteller i Skanderborg på den tid.

Vore cykler var efterhånden ret dårlige, dækkene var ved at være slidt op. Når slangen begyndte at titte frem, blev der sat en stump dæk udenpå, eller noget snor blev snøret stramt og tæt om det dårlige sted, de mange lag gav en noget humpende kørsel. Jeg var så heldig at kunne tage forhjulet af min barnecykel, der var godt dæk på, og så sætte på den store, som jeg havde arvet efter bedstefar, med det resultat, at der altid var nedad. Nogle kørte på trædæk, en træring med små fjedre ind mod fælgen, det rumlede lidt, men de var punkteringsfri.

Om aftenen måtte man ikke længere færdes ude, som man ville, det var nogle gange kl. 20 og måske før, der var sidste frist. Men skulle man absolut være ude, kunne man i nogle tilfælde få en tilladelse fra tyskerne. Til en konfirmation det efterår, havde værten sørget for passerseddel til alle gæsterne, som gjaldt til kl. 24.

Det efterår fik vi med nogen tøven

fri fra skolen til klapjagt på Sophiendal. Godsejeren havde tysk familie, og der var en del tyske officerer med til jagten. Vi drenge fik også der en udmærket behandling.

1944. I februar måned tager tyskerne forsamlingshuset. Der er også mange russiske krigsfanger, som vist bor i menighedshuset i Veng. Russerne hjælper til med at udbygge den store telefonledning, der gik gennem byen. Der var nu nok 40 tråde på masterne.

Russerne var dårligt klædt i tynde grønne uniformer, nogle gik i træko, som var helt af træ. Dem, der skulle op i masterne, havde dog støvler på, da krogene, de brugte til turen op i masterne ikke kunne sættes på træskoene. Disse russere kunne vi godt få en samtale igang med, de sagde, at de var bolchevikker og russiske krigsfanger, de var meget bange for, at vi skulle tro de var tyskere.

En dag efter skoletid var vi oppe at se, hvad der skete, en russer sad på nogle master, der var lagt på forsamlingshusets trekantede græsplæne. Oskar viste ham på opfordring sit atlas, og da de kom til siden med Tyskland, bankede russeren sin store næve ned i kortet og brølede: »Deutschland kaput!«

Der gik også en russer hos smeden og biksede med beslag til de mange master.

Tyskerne begyndte at standse folk, der kørte forbi forsamlingshuset, de

havde en stor hund med, når de gik på vagt ved vejen. Vi kom en sen eftermiddag fra noget møde på konditoriet i Veng, vi havde nogle små haver, og så havde vi noget teori dernede. Da vi kom til Hårby forsamlingshus blev vi stoppet af en meget bøs tysk soldat, der ville se vores »ausweis«, men på grund af vores alder, havde vi endnu ikke fået et sådant, og det var meget svært at forklare ham. Til sidst brølede han dog: »rauss«, og det var nogle lettede unge mennesker, der susede ned til Hårby.

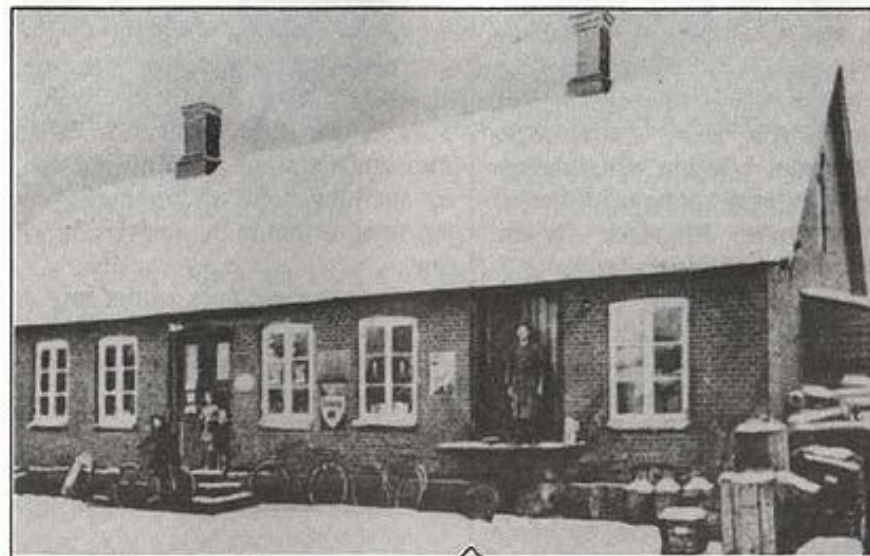
Tyskerne gravede maskingeværstillinger på marken rundt om forsamlingshuset, de var ved at være klar over, hvor det bar hen. Der var gravet latrin til de menige soldater ved diget mellem Kløvergården og Hårbygård.

Per Th. Nielsen og jeg gik engang hen for at se på den megen graven rundt på marken, men vi fik hurtigt besked på at forlade stedet.

Der var også mere muntre oplevelser med tyskerne i forsamlingshuset. Vi var på vej til præst i Veng, og skulle lige se på, at chefen havde folkene til inspektion. Jeg havde fine velpressede bukser på, og pludselig trækker han mig frem for soldaterne, tager ved mine pressefolder og forklarer dem, at sådan skal deres bukser se ud.

Vi store drenge havde også lidt forretninger med soldaterne, vi købte af og til cigaretter af dem, og det selv om nogle voksne ikke var begejstrede for den slags sort-børs.

Vi var en dag taget på ekspedition til Ravnsø, vi gik som så ofte før gennem skoven. Når vi nu var kom-

Brugsen i Hårby

met til Ravnsø, skulle vi også soppe i det ret så kolde vand. Pludselig dukker to tyske soldater op, de var på vej fra Venge Konditori til lejren i Hemstok. Krigen gik jo på hæld, og vi vidste, at de manglede alt i Tyskland, så vi var helt sikre på, at de ville stjæle vore strømper og træsko. For at skabe en venlig atmosfære råber Hardy ind til dem: *Nix wassi kol herude*. For os drenge, der var lige så skrappe til tysk som Hardy, var der ingen tvivl om, at det betød, at vandet ikke var særlig koldt derude, hvor vi stod med røde storkeben. De to soldater så lidt forundrede på os og fortsatte så uanfægtet deres vandring mod Hemstok. Vi kom hurtigt i land, fik strømperne på, og så i fuld fart mod Hårby igen, vi var lettede over at alt gik godt.

I Hårby var der stadig nogenlunde roligt, rundt i landet var der mere uro.

I Skanderborg var der sabotage og schalburgtage, flere forretninger blev sprængt i luften. En marinevægter blev også sprængt i luften af en brev bombe. Engelske flyvere bombede Århus Universitet.

1945. I februar måned, tyskerne havde forladt forsamlingshuset igen, var der dilettant, og på grund af udgangsforbudet foregik det om eftermiddagen, for børn kl. 14. og for voksne kl. 18. alt skulle være lukket og slukket kl. 21.

I april måned gravede tyskerne

skyttehuller langs landevejen, de gjorde klar til at tage kampen op med en eventuel invasion, en invasion, som vi kan være glade for ikke blev til noget.

Det var ikke de helt store ulykker krigen bragte Hårby.

I begyndelsen af maj var det så englænderne, der blev modtaget af skolebørnene med fanen i spidsen ude ved landevejen.

Den 14. maj blev der holdt en fest i forsamlingshuset, det var med kaffe, bord, taler og sang. Bl. a. sang det gamle Hårby Sangkor, koret var blevet suppleret med nogle af sangerens voksne børn, de blev ledet af lærer Nielsen og akkompagneret af Asta Land på klaver. De sang Frihedssangen flere gange, så taget var ved at løfte sig, og det var første gang, vi hørte den i Hårby.

Hårby slap således gennem anden verdenskrig uden store sår - lidt sort-børs, lidt arbejde for tyskerne. Illegale blade så vi af og til i byen.

I slutningen af krigen var der unge franske flygtninge på Kløvergården, og det blev holdt så hemmeligt, at jeg først erfarede det længe efter 5. maj.

Skulle fantasien have spillet mig et puds eller to i nogle af de her beretninger, så ha mig undskyldt, det skete for over 50 år siden.

J. H. Nielsen

- den gamle skole i Hårby.

To piger beretter

Marie:

Jeg vil gerne fortælle lidt om mit liv i Hårby, hvor jeg er født. Hårby har været en god by, hvor der altid har foregået meget.

Vi havde brugsforening, mejeri, skole, smed og træskomand (min far) samt posthus, forsamlingshus,

Jeg husker, at da Oluf Kristensen mistede sin kone, mor til 6 børn, var hele byen lammet af sorg.

Så kom tiden i skolen, en dejlig tid, som jeg aldrig glemmer.

Jeg begyndte i 1. klasse hos frk. Andersen, hvor vi gik i 2 år, så 2 år i 2. klasse hos lærer Nielsen og der-

Mejeriet
i Hårby

telefoncentral og en skrædder, som vi kaldte »sok-skrædderen«.

Man sagde, han var skrædder, men jeg har nu aldrig set ham sy. Jeg husker ham, når han sad i vinduet med benene over kors - vi børn var lidt bange for ham.

En gang om ugen kom der jo slagter, bager og fiskemand - det så vi meget hen til.

En landsby som Hårby var et sted, hvor vi alle stod sammen.

efter 3 år i 3. klasse.

Vi var meget glade for lærer Nielsen.

I skolen fik jeg en veninde, Inger, som kom fra Hemstok, og vi har fulgt hinanden siden.

Inger:

Mit første møde med Hårby var egentlig Hårby skole.

Jeg er født i Hemstok, men selv om vi hørte til Bjedstrup skole, gik bør-

Hårby Skole med lærer Carl Jensen, der rejste ca. år 1913

nene i Hemstok til lærer Nielsen i Hårby, fordi han var en meget dygtig lærer, ja selv enkelte børn fra Foerlev og Mésing søgte dertil. Vi havde en legeplads, hvor vi skulle over vejen for at lege, men vi skulle passe på, for der kørte rutebilen fra Skanderborg til Stjær. Flere gange løb Niels Henning Niensens heste løbsk, så var det jo bare om at komme væk i en fart. Når der var eksamen var vi meget nervøse, så mødte præsten og skolekommissionen for at høre, hvad vi havde lært i det forløbne år.

Marie og Inger:

At være barn og ung i Hårby bød på mange fornøjelser, kælkning på Vesterbjerg, hvor der nu er vandværk. Skøjtøløb på Brugsdammen.

Ringridning, når der var sol og sommer.

Først i ringrideroptøget kom en blomstersmykket hestevogn med 4 musikere, så rytterne flot pyntede, tilsidst tilskuerne.

Mejeriet var byens midtpunkt. Mælkekuskene kom med mælken i transportspande på hestevogn. Byens beboere hentede selv deres mælk, fløde, ost og smør.

I mejeriet samledes ungdommen om aftenen. Der var ansat 5 mejerister, som alle byens piger var forelskede i.

Brugsen var også et fast samlingssted, hvor man hørte de sidste nyheder og snakkede tingene igennem.

I fastelavn blev der også holdt fest. Karlene red på deres heste og samlede penge ind til festen i forsamlingshuset.

Efter konfirmationen var der ikke andet job end ud at tjene på en gård. På en gård var der dengang ofte 10-15 mennesker.

Der var ikke råd til at læse videre, så ønsker om det måtte bare glemmes.

Man skulle jo også deltage i byens aktiviteter. Der var gymnastik om vinteren, og håndbold om sommeren.

Vi var i tuning med Svejstrup, Harlev, Stjær og Jeksen. Det skulle være i nabolaget, for vi måtte cykle og på grund af krigen var det på trædæk, og det humpede jo noget. Vi vandt flere gange pokal.

Byens unge havde meget sammenhold, og der var jo mange medhjælpere på gårdene.

Meget skete her i Hårby, der var jo langt til Skanderborg, men vi kom da til dyrskuebal og til venstre-bal i forsamlingsbygningen ved Møllegade.

Et år skulle der være karneval, men man kunne jo ikke lige gå hen og købe stof til en dragt, så mange af os var i fine kjoler af crepepapir, og de holdt uden at gå i stykker.

Der var også sommerudflugt bl.a. til Hem Odde. Vi cyklede også til Himmelbjerget og var til bal i Ry om aftenen.

Også dilletant og gode foredragsaftener husker vi.

Der var mange gode foredragsholdere og mange mødte op. Det var gode aftener, hvor vi sang de gode

danske fædrelandssange.

Under krigen var der tyskere i forsamlingshuset, men efter krigen holdt vi atter fest der.

Der kom mange unge mennesker fra hele oplandet på cykel, som blev afleveret hos smeden, som passede på dem. Han kunne have op til 200 cykler, som blev låst med kæder.

En cykel var værdifuld, ca. 1/2 års løn.

Vores barndom og ungdom i Hårby er tider, vi gerne mindes.

Inger og Marie.

Elevtegning fra et gammelt kladdehæfte

Byvandring og Borgermøde

Med Egnsarkivets Støtteforening som arrangør blev der foretaget en byvandring i Hårby den 2. oktober 1993, efterfulgt af et borgermøde i

går nu i Egnsarkivets samlinger med de værdifulde oplysninger, de indeholder.

Mangt og meget blev der fortalt om

Gadebillede fra Hårby

»Borgernes Hus« den 14. oktober. Ved begge arrangementer var der pænt fremmøde, og under en kyn- dig ledelse af reg. revisor Mikael Jeppesen blev byen gennemgået fra ende til anden, og der kom mange gode oplysninger, krydret med små anekdoter om liv og virke i byen gennem mands minde. Begge arrangementer blev optaget på video- og lydbånd, og disse ind-

byens huse og gårde og om de men- nesker, der har boet i husene og præget byens liv og udvikling. Mange havde til borgermødet gjort sig den ulejlighed at skrive om de emner, de havde kendskab til, og disse skriftlige beretninger befinder sig nu hos Peter Friis Kristiansen i arkivets Veng-afdeling. Det var spændende og interessant at lytte til de tilstedeværendes beret- ninger om livet i byen, som fx. om

gårdejer Rasmus Frandsen, Søren Munk, Johannes Andersen m.fl., som hver formiddag mødtes ved Frandsens gård for at snakke om de seneste nyheder i byen, så grundigt, at de kom for sent til middagsma- den og middagssøvnen, ofte fordi de endte hos karetmagerens kone ved Mesingvejen for at få suppleret deres viden, for hvad hun ikke vid- ste om livet i byen, det var ikke værd at vide. Hun blev ofte omtalt som »Hårby Avis«.

Karetmagerhuset lå på hjørnet af Vestermarken og Hårbyvej, og her blev der lavet vognhjul til bønderne og reparationer af vognene.

Og her fremstillede man også smør- dritler, som karetmageren selv kørte til mejeriet på en trækvogn.

Man fik ved borgermødet også en grundig beretning om Brugsens

historie.

Brugsen blev grundlagt i 1898, og der foreligger særdeles grundige og detaljerede protokolater fra forret- ningens udvikling gennem tiderne.

Dette takket være en Adolf Nielsen, som forøvrigt meget nødtigt benytte- de sit fornavn, men hellere kaldte sig A.D. Nielsen.

Adolf Nielsen fremlagde ved Brugsens 35 års jubilæum en ret udførlig beretning om forretningens første 35 år og fortsatte så med de nævnte udførlige protokolater.

Den første formand var Niels Las- sen fra 1898, og første uddeler hed Niels Peter Christiansen.

Brugsen kunne den 25. oktober 1993 fejre sit 95 års jubilæum.

Fra 1919 til 1952 fandtes i byen en telefoncentral, der ved nedlæggel- sen havde 56 abonnenter.

Postvognen ved Hårby Skole 1915 (brevsamlings- sted)

Ved borgermødet omtaltes også en skrædder, der af børnene i skolen blev betragtet som et spøgelse.

Man mindedes ikke, at han havde syet, han var der blot, og skolebørnene yndede at snige sig hen til vinduet for at se ham sidde med korslagte ben.

Han ville ikke modtage noget af nogen, undtagen juleaften, hvor han gerne fik bragt lidt mad.

Byen har også haft en træskomand, der angives at være kommet fra Gl. Ry.

Han hed Christian Andersen og var udlært hos træskomanden i Glarbo, og efter at have aftjent sin værnepligt i marinen på fregatten »Peder Skram« flyttede han i 1918 til Hårby.

Her grundlagde han og hans kone Sigrid en blomstrende forretning, der leverede træsko til egnens folk.

Det berettes, at da filmen »Landmandsliv« skulle optages, leverede træskomanden i Hårby de træsko, som skuespillerinden Grethe Thordal benyttede i filmen.

Det gamle træskomagerværksted og alt værktøjet kan nu ses i trækosmusseet i Gl. Ry.

Hårby Skole angives at være bygget i 1875, men før den har der været en ældre bygning på stedet.

Da gulvet i skolestuen blev brudt

op, fandt man sokkelrester og et stampet lergulv med tydelige spor af børnenes træsko, og der fandtes en del grifler i lergulvet.

Man fandt også et par fine spids-snudede børnetræsko, der var hængt i kanalen til kakkelovnen, muligvis gemt for en kammerat for at drille og først fundet igen mange år senere. Disse træsko kan beses på egnsarkivet i Veng.

I 1846 kom en lærer fra Sjelle, og han plantede 2 æbletræer, som først blev fjernet i 1980.

Læreren hed Jensen, og man har fundet en stilebog helt fra hans tid. Den findes også i Egnarkivets Veng-afdeling.

Hårby Forsamlingshus lå i kværket mellem Ryvejen og Skråvejen lidt vest for selve byen.

En tidligere bestyrer, Marie, fortalte om de gode år som leder af forsamlingshuset, der kunne samle mange mennesker til sine arrangementer, op til 400 unge på en aften.

På forsamlingshusets scene har adskillige kendte kunstnere optrådt. Marie og Henry var værter til efteråret 1961.

Forsamlingshuset nedbrændte den 15. oktober 1974.

Tanken om at undvære et forsamlingshus kunne ikke accepteres, og det varede da heller ikke længe, før

en gruppe fremtrædende lokale borgere med nu afdøde gdr. Rasmus Jensen til Vengelund i spidsen og navne som Per Th. Nielsen, Frede Korsgaard med flere gik igang med planer om en genopførelse.

Planerne om et nyt forsamlingshus til erstatning for det nedbrændte tog hurtigt retning imod en kombination af et forsamlingshus og et idrætshus, og det blev opgivet at bygge nyt på samme sted som det nedbrændte. Man erhvervede et område af Gårdejer Chr. Torpes jord på Søballevej øst for Veng Fællesskole.

Efter mange og vanskelige forhandlinger med diverse myndigheder

påbegyndtes opførelsen i marts 1976, og den 24. september 1977 blev forsamlings- og idrætshuset »Borgernes Hus« indviet.

Men dette er en anden historie som vil blive berettet i et kommende årsskrift med Veng som by-emne.

Hårby har været emnet i år, og takket være Støtteforeningen og de Hårby-boere som ved deres deltagelse i byvandring og borgermøde har givet deres viden videre til lyd-bånd og notater er der nu i Egnarkivets samling et materiale, der kan være med til at belyse livet og befolkningen i Hårby og bevare denne viden for kommende slægter.

Vognmand Oluf Kristensen med sin nye Ford-1926 til kr. 2.700,00

En byvandring.

Det er lørdag eftermiddag. Ved Brugsen i Hårby holder to biler, en tredje kommer til, og der dukker et par fodgængere op lidt henne ad vejen.

Der kommer flere og flere - roligt og sindigt samles man på parkeringspladsen. I lune vindjakker og fornuftigt fodtøj. Gummistøvler eller nypudsede træsko synes at være det foretrukne.

Jeg har deltaget i nogle byvandring-er før, men det var i områder, jeg kendte i forvejen, så da var der mange ting, jeg havde set eller hørt om tidligere.

Denne gang er alt fremmed for mig med undtagelse af bynavnet og, viser det sig, enkelte af deltagerne.

Formanden fra Egnarkivets Støtteforening byder velkommen, og vi starter vor vandring.

Jeg lytter til snakken omkring mig og kan høre, at der er stor interesse omkring dette arrangement.

Det hører åbenbart til sjældenhederne, at 30-40 mennesker spadserer samlet gennem byen og bare kigger på omgivelserne.

Der bliver fortalt meget om de forskellige beboere og om husenes, gårdenes og vejenes tidligere og nuværende placering.

Hele tiden er der kommentarer fra de borgere, jeg går i blandt, og man

bliver opmærksom på ting, som har påvirket livet i byen.

Også nutiden stikker hovedet frem: En ældre dame kommer ud for at feje sin trappe, og en af mine medvandrere spørger til datterens helbred.

Ved et andet hus skal en aftale for næste tirsdag lige bekræftes, og sådan får jeg indblik i dagliglivet i landsbysamfundet Hårby.

Nogle af de mennesker, jeg taler med, er født og stadig bosat her, andre er tilflyttet som unge og har så været borgere i byen i kortere eller længere tid.

Alle er interesseret i at lytte og fortælle, og det er tydeligt, at en del af de »historier«, der kommer frem, er kendt i forvejen, men det bliver de bestemt ikke dårligere af.

Da vi har passeret Brugsen på vor vandring mod skolen og mejeriet hører jeg tale om »det nye vandværk«. Jeg spørger et par damer om, hvor gammelt vandværket er. Det kan de ikke huske, men mener, det er ret nyt, for de har ikke set det endnu.

Da vi har bevæget os op ad en grusvej og kommer til det »nye« vandværk, bliver de to adspurgte dog enige om, at det er for sjældent, de går tur i byens udkant.

Vandværket er over 20 år gammelt.

På vor byvandring passerer vi skolen, mejeriet, den gamle central, smedien, Brugsen, branddammen o.s.v.

Alle steder er der meget at fortælle om før og nu, og så meget som muligt bliver optaget på transportabel båndoptager, så det senere kan bruges som grundmateriale for artikler i Egnarkivets Årsskrift 1994.

Ved turens slutning samles vi alle i Brugsens baglokale til kaffe, øl, og sodavand.

Det bliver bestemt også et af dagens højdepunkter. Der er fyldt til sidste siddeplads, godt og vel, så al servering er meget primitiv. Jeg bliver tilbudt sukker i min te, men kan svare: »Tak, jeg har !!« Jeg sidder nemlig klemt op mod ca. 100 stk. 2 kilos poser med stødt melis.

Denne byvandring vil jeg huske som en meget udbytterig tur.

Bodil Sørensen, Blegind.

Vandværket i Hårby

To store Gaarde i Haarby nedbrændt i Aftes

En tredie Gaard og et beboelseshus en Overgang stærkt truet. Brandvæsen fra Aarhus og Skanderborg

Denne overskrift stod at læse i Aarhus Amtstidende fredag den 12. august 1938.

Ilden opstod i sognerådsformand Henning Nielsens gård »Hårby Nedergård« og bredte sig derfra til Lorentz Kristiansens gård. Begge nedbrændte. Avisen skriver, at det er den største brand i 30 år, og at tusinder af tilskuere, hvoraf en del kom helt fra Århus, kom til brandstedet. Det år var høsten rekordstor, og for at skaffe plads, havde man på Hårby Nedergård lagt bjælker over en vognport, hvorpå en del af avlen blev anbragt. Det blev senere konstateret, at bjælkerne var knækket under vægten, og havde forårsaget et kabelbrud, hvorved branden opstod.

Et mægtigt

Hårby Nedergård før branden (blev ved opbygningen udflyttet og omdøbt til Kløvergården)

Arbejdstabel

1 Mand kan i 1 Dag (10 Arbejdstimer)		
tilsaa med Haanden med Korn	8 à 10 Tr. Pd.	
— — — — — Fros	10 à 12 —	
— med 1 Hest og 5 Al. Saamastine saa	16 à 18 —	
— saa Himmel med Haanden	c. 3000 Pd.	
— plante Roer 1 Al. m. Nat. 1/2 Al. m. Pl.	1 Stp. Pd.	
— hygge Roer med 1 Al. Aff. m. Raderne	1/4 —	
— meie Vinterfød	1 à 1 1/2 Td. Pd.	
— meie Vaarfød	1 à 2 —	
— klare Raps	2 Stp. Pd.	
— ride Stubjord	3 à 4 Td. Pd.	
— saa Klover eller Raigræs	4 à 10 Stp. Pd.	
— saa Enggræs	4 à 8 —	
— optage Roer og affjære Toppen	1/4 Stp. Pd.	
— læsse Gjødnings	25 à 30 Læs.	
— sprede Gjødnings	30 à 35 —	
— grave (efter Jordens Bestøffenhed) omtr.	50 Kv. Favn.	
— udgrave og flytte med Trillebor i omtr. 150 Alen		
Affand c. 80 Borfulde = 12 Bogulæs =	1 Kv. Jord.	
— grave og planere 2 Al. dybe Drængroster	15 à 25 Kv.	
— udgrave og læsse Mergel	50 Kartlæs.	
— sprede Mergel	100 —	
— fulegrave Jord	20 Kv. Favn.	
— klare og lægge Lerd.	1500 Stt.	
— sælde og saanfætte Træ i Skoven	1/4 Favn.	
— klare og fløve Kalkelovsbrande 1 Gang	1/2 à 1 Favn.	
— — — — — 2	1/2 à 1/4 Favn.	
2 Mand kunne klare Planter 20 à 25 Al. til 12 Tom. Bredder.		
2 — — — — — 40 à 45 — 6		
3 Mand kunne i 1 Time maale 100 Td. Korn i Sælle.		
1 rost Pige kan i 2 Timer maale 16 à 18 Læer.		
1 Lomrer kan i 2 à 3 Dage hugge 1 Fag Bindingsværk Hus.		
1 Murer kan i 1 Dag mure 10 à 12 Kv. Al. 1 Stens Grundmur.		
1 — — — — — gibse og røre 20 à 30 Kv. Al. Mur.		
1 — — — — — asfudse 50 Kv. Al. Mur.		
1 — — — — — mure Bindingsværk 25 à 30 Kv. Al.		
1 — — — — — udspalte og heidte 100 à 150 Kv. Al.		
2 kraftige Heste blise i alm. Jord i 1 Arbejdstime	1 Stp. Pd.	
2 — — — — — reolpløse	1/4 —	
2 — — — — — seensharve	4 —	
2 — — — — — dansharve	1 Td. Pd.	
2 — — — — — tromle	1 —	
1 Par Heste udjære med behørig Stiftebogne i 2000 Al. Aff.	12 Læs Neg.	
1 — — — — — indføre i Høsten i 2000 Al. Affand	15 Læs.	
1 Hest tilbagelegger i Skridt for et Læs i 1 Minut	120 Al.	
1 — — — — — i Træo for en let Bog i 1 Minut	350 —	
1 Mand — — — — — i moglege Skridt i 1 Minut	100 —	
1 — — — — — i raste	160 —	

Det var ikke lidt der krævedes af piger og karles arbejdsindsats på gårdene i 1800-tallet. Det fremgår af disse normer der står at læse i P. Holt: Lommebog for Landmænd 1876.

STYRELSEN FOR EGNSARKIVET I HØRNING KOMMUNE

Styrelsen for Egnarkivet i Hørning Kommune:

Formand:

Bodil Sørensen, Nyvej 5, Blegind, 8362 Hørning, tlf. 86 92 30 41

Næstformand: (kontakt til Støtteforeningen).

Annelise Jensen, Adslevvej 23, 8362 Hørning, tlf. 86 92 14 84

Sekretær:

Bent Meyer, Bækgårdsvej 4, Nr. Vissing, 8660 Skanderborg, tlf. 86 94 54 34

Styrelsesmedlemmer:

Else Rasmussen, Låsbyvej 115, Veng, 8660 Skanderborg, tlf. 86 94 54 40

Martin Jeppesen, Kærvej 12, 8362 Hørning, tlf. 86 92 35 85

Suppleanter:

Lydia Nielsen, Snerlevænget 25, 8362 Hørning, tlf. 86 92 23 33

Ingvar Jensen, Blegindvej 61, Blegind, 8362 Hørning, tlf. 86 92 11 88

Svend Kannegaard Olsen, Højgårdsvej 15, 8362 Hørning, tlf. 86 92 2129

Karen Kærsgaard Jensen, Rypevej 2, 8362 Hørning, tlf. 86 92 18 53

Eva Espersen, Adslevvej 29, 8362 Hørning. (Ingen telefon)

Arkivernes arkivarer:

For Hørning: Ejo Bjerregård Sørensen.

For Venge: Peter Friis Kristiansen.

Arkivernes adresser:

Hørning: Hørning Højboskolen, Toftevej 52, 8362 Hørning, tlf. 86 92 30 66

Veng: Veng Fællesskole, Søballevej 2, Veng, 8660 Skanderborg, tlf. 86 95 02 42

Åbningstider: Højboskolen: 1. og 3. torsdag i måneden kl. 18.00-20.00

Veng Fællesskole: 1. torsdag i måneden kl. 18.00-20.00

Der er lukket i arkiverne hele juli måned.

Arkivets »Årsskrift 1995« vil omhandle Jeksen. I forbindelse hermed afholdes »byvandring« og »beboermøde« i efteråret 1994.

Alle er velkomne

Se iverdigt nærmere annoncering i dagspressen.